

ממש, והיינו שאנו מורין לו כך, אבל פשיטא שאי אפשר לכופו על זה, אלא אם ירצה מניח ביניהם ומסתלק. כל זה נראה לי להלכה מהראיות שכתבתי לעיל. עד כאן לשונו יע"ש.
 ואנא עבדא נראה לי בס"ד, כיון דאין לכל קופה עניים מבוררים, וגם איכא מאן דסבירא ליה דיכול לשנות מעניים לעניים, אע"ג דלא קיימא לן הכי לענין הלכה, מכל מקום כי האי גוונא שהנודר הוא נותן סך שנדר ושכח למי נדר, תביא האשה הסך לבית-דין, ואז הב"ד יחלקו הסך לקופות אלו שהיא מסתפקת בהם, כדין ממון המוטל בספק, דיחלוקו. והב"ד יקחו שטר מחילה מיד הממונים של כל קופה וקופה, על שם האשה הנודרת, בעת שיתנו להם חלק הקופה המגיע לפי החלוקה. כן נ"ל להורות, ואין הפנאי מסכים להאריך בזה. והשי"ת ברחמיו יאיר עינינו באור תורתו, אכ"ר' (שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד מג. וע"ע חדושי רעק"א כאן).

'מעלת כבוד התלמיד אשר נשאו לכו לשוב בתשובה שלימה, ובודאי קבלהו השי"ת, כי גדולה תשובה, כדאיאתא בסוף יומא וברמב"ם פ"ז מתשובה, ויהיה לו שלו' וברכה כל הימים.
 בדבר רצונו לידע איך לקיים מצות השבה בגנבת ממון, בפרטים שציין באותיות; הנה מה ששאלת באות א'...

ומה ששאלת באות י"ב שברי לך ששכחת הרבה גנבות שעברת – הנה נראה לע"ד שצריך אתה ליתן לצרכי רבים כל כך עד שיצא הספק מלבך – שיש ללמד זה מהא דמנחות דף ק"ו מדין נדר ששכח כמה פירש, שצריך ליתן עד שיאמר לא לכך נתכוונתי. ולא גרע חיוב השבה דגול מחיוב קיום נדרו. אך חששות בעלמא שמא שכח, אין להחשיב זה לספק כלל אלא אם יודע ששכח ואינו יודע כמה, או קרוב לו ששכח' (מתוך שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א פח).

דף קז

ודלמא נסכא... דאמר מטבע... נחושת – לא יפחות ממעה כסף: תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר:
לא יפחות מצינורא...'. התוס' במסכת שבת (ז. ד"ה לא) תמהו מדוע כשנדר נחושת לא יפחות ממעה כסף, והלא יש מטבע פחותה מן המעה – פרוטה של נחושת.
 הנה לכאורה אפשר לפרש דברי המשנה שמדובר באומר 'מטבע של נחושת', וקצרו בגמרא ופרשו זאת בזהב ובכסף שאמר 'מטבע', והוא הדין בנחושת.
 ולפי זה אפשר גם כאן להעמיד במקום שאין נוהגת שם פרוטה של נחושת [והיו קיימים מקומות כאלו. ע' ב"מ מד:], ולכך לא יפחות ממעה כסף שהיא המטבע הפחותה. וכשם שלענין 'מטבע כסף' העמידו כשאין מטבע פחותה מדינר, כמו כן יש להעמיד בבבא דנחושת אלא שקיצרו (כן כתב לתרץ קושית התוס' בהגהות 'בן אריה' כאן. וע' גם ב'לקוטים' שעל המשניות. וצ"ע, הלא סביר שמטבע של נחושת, תהא איזו שתהא, וזלה ממטבע הפחותה של כסף, ואם כן מדוע לא יפחות ממעה כסף, היה צריך לומר לא יפחות ממטבע הקטנה ביותר).
 ויש מתרצים קושית התוס' שאין דרך להתנדב שוה פרוטה, ולכך לא יפחות משיעור מעה-כסף שהוא דבר חשוב (ריטב"א שבת ז. וכן כיוון בשפ"א כאן).
 לפי דרך זו אין צריך לומר שר' אליעזר בן יעקב חולק על משנתנו, כי הוא מדבר ב'נחושת' סתם, ובוה משערים בצינורא. ומשנתנו לא דנה בכך, כאמור (כן כתוב ב'לקוטים' שעל המשניות וב'חדושי הגרי"ו' בדעת הרמב"ם שהביא דין משנתנו. אלא שצ"ע לפי"ז מדוע לא הביא גם דין דראב"י).

דרך נוספת אפשרית שמדובר במשנה כשאמר 'נחושת' סתם [שכן משמע מן הגמרא שלא שאלו בנחושת 'דלמא נסכא' (דהיינו צינורא לפירוש התוס'), ולא העמידו באומר 'מטבע' – משמע שברור בגמרא שמשנתנו אינה מדברת במטבע אלא באומר סתם 'נחושת']. ולכך לא יפחות ממעה כסף, שהוא שיעור-חשוב מנימלי לחתיכת נחושת. (וקושיית התוס' מתפרשת כך: מדוע שינה התנא ולא פרש גם כאן שיעור מטבע של נחושת, כשם שפרש בזהב ובכסף. ואולי יש ליישב תמיהתם דמלתא דפשיטא הוא, שהיא המטבע המנימלית ואין שייך לפחות. אבל בכסף וזהב הוצרך התנא להשמיענו שלא נאמר שיתן זהב או כסף כשיעור מטבע הפחותה ביותר כלומר של נחושת, אלא צריך ליתן כשיעור מטבע של זהב או של כסף הפחות ביותר.

וגם לפי פירוש זה אפשר שאין כאן מחלוקת כי יתכן ושיעור 'מעה כסף' זהה לשיעור צינורא שאמר רב"י, אלא שהתנא נקב את הסכום כדרך שעשה לעיל בבהמות, לפי המחיר הממוצע שבזמנו (כמו שפרש הרמב"ם, מובא בסמוך). ואולם מדברי הכסף-משנה (ערכין ב, ט) משמע שיש מחלוקת בין תנא דמתניתין ורב"י בברייתא, ופסק הרמב"ם כסתם מתניתין. יש להעיר שבשו"ת הרשב"ש (תקמה) העתיק משנתנו, בלשון זו: 'כסף – לא יפחות מדינר כסף. נחושת – לא יפחות ממטבע נחושת'.

'בדון מינה ומינה בדון מינה ואוקים באתרה קא מיפלגי'. על השיטות בענין זה, במידות השונות שהתורה נדרשת בהן – ע' במובא בזבחים צא ולעיל סב:

(ע"ב) 'הרי עלי שור – יביא הוא ונסכיו במנה. עגל – יביא הוא ונסכיו בחמש...' הרמב"ם (בפירוש למשנה) פרש ששיעורים הללו מיצגים את דמי הבהמות הבינוניות שבזמנם, לא שמנות ולא כחושות (וע' גם בכורות יא. שיעורו שה לפידיון פט"ח, עין בינונית בשלשה זוזים, וכאן שבא עם נסכים – שיעורו בוז נוסף). ואכן בחיבורו הגדול לא הביא שיעורים אלו, אלא כתב שצריך להביא בשיעור בינוני (ומקורו בתוספתא). וסיים, שאם הביא מן הכחוש – יצא.

ובדברי רש"י הבינו המפרשים שלדעתו חכמים קבעו שיעור זה בקבלה, ואינו משתנה מזמן לזמן (ע' כסף משנה ולאם משנה הל' מעשה הקרבנות טו, ד; יד דוד וזבח תודה).

'ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה'. פרוש רש"י נראה דוחק, שלא מצינו שהכבש זול מן העוף. ומפורש בכתוב שהעוף בא בדלות והכבש בעשירות. ועל כן נכון יותר בזה פירוש הרמב"ם (בפירוש למשנה. וכן בחיבור היד) שבמקומו של תנא קמא סתם 'עולה' נקראת עולת בהמה ולא עוף, ובמקומו של ר' אלעזר בן עזריה גם העופות נקראים 'עולה' סתם, ועל כן יכול להביאם (זבח תודה).

עו"ת לעיל (בע"א, ד"ה רבי אלעזר). ונראה שפשטות דבריהם מורה כרש"י, כי לפי הרמב"ם אין מקום לדון על ירושלים, מקום קניית הקרבן, שודאי לשון בני אדם נקבעת לפי מקומם. ודוחק לומר שכוונת הנודר מופשטת, על מה שייקרא 'עולה' – אלא כוונתו על מין מסוים, בהמה או עוף. ואולם לרש"י היה מקום לדון שדעתו על המחיר הפחות שבמקום הקניה, בירושלים. ועל כך כתבו התוס' שמ"מ דעתו לפי מה שרואה בעירו (שו"ר בשפת אמת שצדד לפרש אחרת). וכן בפסקי הרי"ד פרש כרש"י, והביא ממשנת כריתות 'מעשה ועמדו קינין בדיגרי זהב'. וע"ע 'דרש משה' פר' שלח – מובא בסוף המסכת.

'אמאי, וליתי פר ממה נפשך? הא מני רבי היא דאמר קטן והביא גדול לא יצא...' צריך באור, והלא חכמים לא אמרו אלא שאם הביא גדול – יצא, אבל לכתחילה יש לומר שצריך להביא כפי נדרו, הלכך יש לו להביא מכל המינים לכתחילה, לקיים מוצא שפתיו? וצריך לומר כיון שמסופק בנדרו אינו מחויב להביא כולם אלא די לו להפריש גדול (עפ"י אור שמח מעשה הקרבנות טו, ט).

ובאר שם שבשאלה זו, האם במקום הספק יביא לכתחילה מן הגדול או מכולם דוקא, נחלקו רב אשי ושאר אמוראים לעיל (קו: ע"ש). ולפי שאר אמוראים אכן יש לפרש מתניתין אף כרבנן, כי ברישא מדובר על הדין הראוי לכתחילה – להפריש מכל מין, ובסיפא אמרו חכמים שיצא בדיעבד אם הביא הגדול.

ולפי זה יש לו להביא תחילה את הקטן ולבסוף את הגדול, או יביא הגדול ויתנה שאם לא נדר גדול – לא יעלה לנדרו, אלא יהא לנדרה.

אולם לכאורה יש להוכיח מדברי זעירי להלן שששה שופרות של נדבה היו כנגד פר ועגל ואיל וכו' ורבי היא – משמע שלחכמים כשר אף לכתחילה להביא פר במעות העגל (ע' לשון התוס' ד"ה ורבי, ורש"י להלן קח. ד"ה כיחידאה) – שאם לא כן מדוע נדחק להעמיד כרבי דוקא, הלא אף לחכמים י"ל שתקנו כן כיוון שלכתחילה ראוי להביא כפי הנדר בדיוק.

ועוד יש להוכיח מן קו הסוגיא דלעיל (קו:), שהקשו לרב אשי הא אפלגו חזא זימנא, ועושה צריכותא – והלא מהסיפא אין לשמוע שלכתחילה מתירים חכמים להביא גדול במקום הספק [ואדרבה קצת משתמע להפך, דדוחק לאוקמי בבא דלעיל כרבי ולא כרבנן], לכך הוצרכה רישא דלעיל להשמיענו זאת, שאף לכתחילה מותר כשיש ספק. ומשנתנו באה להשמיע שאף לרבי לא יצא בדיעבד – ואם ננקוט שלחכמים מביא לכתחילה גדול אף שלא במקום הספק (לדעת רב אשי עכ"פ), הכל ניחא.

וכן בשו"ת דובב מישרים (ח"ג ט) נראה מתוך דבריו שנקט בפשיטות שלחכמים יכול להביא גדול לכתחילה. ודן על פי זה אודות אדם שנדר בעליתו לתורה לקנות ציץ של כסף לספר–תורה, וכעת הוא רוצה להדר יותר ולקנות במקום הציץ שנדר, שני כתרים עם עמומים. והכרעתו שם שאעפ"י שהלכה כרבנן שקטן והביא גדול יצא, כאן שהם שני דברים שונים, מהנכון להיתר נדרו שנדר ציץ בפני שלשה – שהוא לצורך מצוה, להוסיף פאר לספר.

'סימן קמ"ץ ש"ע' – טעות סופר, וצריך לומר 'ק"ז פ"ש ע' – סימן לשמות האמוראים שפרשו טעמים לששה קופות, והם: חזקיה, רבי יוחנן, זעירי, בר פדא, שמואל, ר' אושעיא (יד דוד).

'כנגד ששה בתי אבות הכהנים שתקנו להם חכמים שיהא שלום זה עם זה'. ערש"י. ונראה לפרש שבכל עת שהמזבח היה בטל, הוציאו מהשופרות השונים מעות לקיץ המזבח, והעורות היו מחולקים לבית האב הממונה על אותו שופר שממנו הוציאו את המעות, שאם הוציאו מעות משופר מסוים, היה ניתן העור לבית אב של שופר זה, הגם שהוקרב ביום אחר. וכך אינם באים לידי מריבה. ואולם מרש"י ביומא (נה:): משמע שכל בית אב היה מקריב עולת קיץ המזבח ביומו מן השופר שלו (שפת אמת).

מבואר שלחזקיה היו ששה בתי אבות בכל משמר, ופרש"י שבשבת כולם שוים. ואולם יש אומרים שהמשמר מתחלק לשבעה בתי אבות, בית אב לכל יום מימי השבוע (ערש"י תענת טו: ריטב"א ומאירי שם טו: ר"ח שם יז; רמב"ם תמידין ומוספין ד, ט; כסף משנה כלי המקדש ג, ט).

[ויתכן שדוקא חזקיה סובר כן, שהרי לדעתו תקנו ששה שופרות משום מניעת מריבה, והרי אילו יהא בית אב מיוחד לשבת, שוב יבואו למריבה על העורות מפני שאין בשבת כי אם קרבנות מועטים – לכך כל בתי האבות שוים בשבת. עפ"י שו"ת חתם סופר או"ח ר].

'ובר פדא אמר: כנגד הפרים והאילים...' דוק בכל מאמרי בר פדא המופיעים בש"ס, ותמצא שכולם מדברים בעניני קדשים או טהרות או בנושאים הקרובים אליהם, כגון נדרי גזירות ועניני חללות וקדושת יחסין. ובירושלמי הוא נקרא 'בר פדיה'. וגם שם כל מאמריו עוסקים בעניני קדשים או תרומה (עפ"י בדיקת מחשב).

אך גם לחכמים יש תקנה אחרת – להפריש עשרון נוסף על הששים בכלי אחר, וכשקומץ ממנו מגיעו לכלי הגדול (וערש"י ותוס' בפרטי הנגיעה. וע"ע מלאכת יו"ט).
 אמנם גם לדעת הסובר שאפשר להעלות השירים לשם עצים, עדיין אין יכול לעשות כן אלא לדעת חכמים שלכל עשרון נותן לוג שמן, אבל לראב"י שנותן לוג אחד לכל מנחה, בין גדולה בין קטנה, הלא עדיין הוא בספק שמא נדר מנחה של ששים ודינה בלוג אחד, שמא נדר פחות מכן, והלא יש כאן שתי מנחות וצריך שני לוגין. (ולראב"א – בשאלה זו נחלקו רבי וחכמים).
 אופן נוסף אפשרי, לא בדרך תנאי וללא שתי קמיצות, ואעפ"כ אפשר שיוצא ידי נדרו, לפי הדעה שהנודר קטן והביא גדול יצא (ובזה נחלקו רבי וחכמים לדעת רב אשי, כפי שנחלקו בדבר לענין זבח).
 א. פסק הרמב"ם (מע"ה"ק טז) כחכמים, שקטן והביא גדול – יצא.
 ב. ישנו אופן נוסף – להביא ששים בכלי אחד ועוד עשרון בכלי אחר, ולהתנות שהנותר על הנדר הקודם, אם ישנו, והעשרון הנוסף בכלי השני – יהא בא בתורת נדר אחר, ואופן זה אפשרי אף למ"ד אסור לערב חובה בנדבה, כי הלא שתי חובות הן – אלא שאין לנו לעשות תקנה זו, משום 'טוב אשר לא תדור' (עפ"י תוס').

ב. 'הרי עלי עצים' – לא יפחות משני גורי עצים – (שתי בקעיות גדולות, שהיו מעלים על המזבח עפ"י רש"י).

נדר 'עץ' – יביא גור-עץ אחד (תוס' עפ"י שקלים יא).
 לדעת רבי, הרי זה קרבן גמור וטעון קמיצה (רבא. והשירים נשרפים על המזבח. תוס') ומלח והגשה. ולדברי רב פפא טעונים עצים אחרים להבעירן, כשאר כל קרבן.
 משמע בפירושו רגמ"ה שלרבי אין השיעור בשני גזירין אלא מלא קומצו יקטיר (וכיוון לסברא זו בשפת-אמת. ע"ש). ואולם התוס' (כ:) הביאו מהתוספתא שגם לרבי מביא שני גזירין (וע' ב'הדושי הגרי"ז').

'לבונה' – לא יפחות מקומץ (והרים ממנו בקמצו... ואת כל הלבנה – מקיש לבונה להרמה דמנחה).
 [נחלקו החכמים (בשקלים יא) האם שיעורו לפי יד הבעלים או לפי יד הכהן].
 'הרי עלי למזבח' – יביא לבונה, שאין לך דבר שקרב כולו לגבי מזבח אלא לבונה.
 פרשתי ואיני יודע מה פרשתי – יביא כל דבר שקרב לגבי מזבח (היינו עולת בהמה ועוף, מנחת נסכים ולבונה ויין בפ"ע) וע"פ למאן דאמר מזולפו ע"ג האשים) ואעפ"י שאינם קרבים כו"ל. וערש"י, שאפשר שאותו פרש.

דף קז

קעז. מהם הכללים העולים מפרטי ההלכות בסוגיא, אודות נדרים סתמיים, שלא פורשו בהם הכמויות?
 הנודר דבר למקדש ולא פרש הכמות – יש לילך אחר המשמעות המנימלית האפשרית, הן מבחינת המשמעות המילולית הן מחמת שימושי הדבר, או שאר נסיבות וגורמים אחרים, כגון:
 'הרי עלי מטבע כסף' – חייב ליתן המטבע הפחותה ביותר היוצאת במקומו. 'כסף' – חתיכת כסף (= לשון-כסף; פלטה).
 א. יש אומרים שמביא חתיכה שניתן לעשות ממנה כלי מנימלי (עתוס'). ויש מחמירים להרבות עד שיאמר לא לכך נתכוונתי (עפ"י רמב"ם, וע' במפרשים).

ב. הרמב"ם סתם וכתב (בהל' ערכין ב, ט) 'לא יפחות מדינר כסף' ולא חילק אם יש שם מטבע פחותה מזו אם לאו (והעירו על כך הכס"מ. וע' גם בשפת אמת. ובספר כפתור ופרח כתב שמעה אינה בצורת מטבע אלא חתיכת כסף במשקל ידוע).

'הרי עלי עולה'; יביא כבש או תור – הפחות שמביניהם באותו מקום.

א. אף על פי שרגילים לקנות הקרבן בירושלם, דעת הנודר לפי מה שהוא רואה במקומו (תוס').

ב. משמע מהרמב"ם שכשאומר 'מן הבקר' – יביא מן המעולה שבמין הבקר דהיינו שור (וע' זבח תודה).

'הרי עלי יין' – לא יפחות משלשה לוגין, שזהו השיעור הפחות לנסכים. 'שמן' – לא יפחות מלוג (כשיעור שמן למנחה, שממנה המקור לנדבת שמן ו'דון מינה ומינה'). רבי אומר: שלשה לוגין (כנסכים, שהרי נדר להביא שמן בפני עצמו (כר' טרפון ולא כר"ש ורע"ק. ע' זבחים צא) ו'דון מינה ואוקי באתריה').

'נחשת' – במשנה אמרו: לא יפחות ממעה כסף. והביאו דברי רב"י בברייתא שנותן כשיעור כלי קטן ביותר של נחשת המושמש במקדש – 'צינורא'. כמו כן הנודר להביא 'ברזל' – יביא כשיעור אמה על אמה, המשמש ל'כליא עורב' שעל גג הבית.

נחלקו אחרונים כאשר יש לדבר קצבה למעלה, שמא יש להחמיר לילך אחר המשמעות המורחבת ביותר (ע' הדושי הגרעק"א ק:).

פרש נדרו ואינו זוכר עתה מה פרש; חייב ליתן את כל האפשרויות עד שיצא מן הספק, כגון שנדר יין לנסכים – מביא כמות של היום המרובה בנסכים (יו"ט ראשון של חג שחל להיות בשבת, שנסכו בו 140 לוג יין), שעד לאותו שיעור הרי זה בספק שמא נדר כמות זו.

כלל נוסף: נדר קטן והביא גדול; לרבי, לא יצא ידי חובת נדרו. ולרבנן יצא.

הלכך, נדר בהמה מסוימת להביאנה שלמים ואינו זוכר מה נדר – לרבי, יביא פר ופרה עגל ועגלה איל ורחלה שעיר ושעירה גדי וגדיה טלה וטליה – שמא נדר אחד מכל אלו ולא יצא באחר. ולחכמים – יביא מהמין הגדול (פר ופרה, איל ורחלה, שעיר ושעירה) ודיו.

נדר 'שחור' והביא לבן, או להפך (והם שונים בטיבן ובתפקידן. עפ"י תוס') – לא יצא.

גם לחכמים לכתחילה אין לו להביא אלא כמו שנדר (אור שמח).

'הרי עלי שור' – קבעו חכמים שיביא הוא ונסכיו במנה. 'עגל' – הוא ונסכיו בחמש סלעים. 'איל' – בשתיים. 'כבש' – בסלע אחד.

מדאוריתא די בכל שהוא, ובלבד שראוי להקרבה (כן משמע בתוס' כאן. וע' בדבריהם בב"ב קסו: וזבחים מה. ושיטמ"ק כריתות י: באות יא – שכדי לקיים 'מבחר נדריך' יש להביא מן המוכר וזהו שיעור כבש בסלע). והרמב"ם פרש ששיעורים אלו הם מחירים הבהמות הבינוניות שבזמנם, ובכל זמן יביא את הבינוני. ואם הביא מן הכחוש – יצא.

נחת לפרש בנדרו הסכום – יביא אותם בסכום שנקב מלבד הנסכים.

דפים קז – קח

קעת. למה נועדו שלשה עשר השופרות (= קופות) שבמקדש?